

A SZINTAKTIKAI ALTERNÁCIÓT MAGYARÁZÓ ELKÉPZELÉSEK PLAUZIBILITÁSA

BIBOK KÁROLY
SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
OROSZ FILOLÓGIAI TANSZÉK
kbibok@lit.u-szeged.hu

Az előadás célja

- a magyarázatok plauzibilitásának (plauzibilis) rekonstruálása Kertész–Rákosi 2008 plauzibilis érvelés fogalmának segítségével

A szintaktikai alternáció

- ha egy igével lehetséges egy adott szintaktikai szerkezet, akkor ugyanazzal az igével lehetséges egy másik szintaktikai szerkezet is
- a két szerkezet jelentése: vagy szinonim, vagy előre jelezhető módon különbözik egymástól
- (tágabb értelemben akkor is beszélhetünk szintaktikai alternációról, ha a különböző vonzatszerkezettel álló formák nem teljesen azonos hangalakúak, de szóalkotási szempontból összefüggenek)

A helyváltoztatás és a -vA/ váltakozása

- (1) (a) Az anya zsírt ken a kenyérre.
(b) Az anya zsírral keni a kenyeret.
(c) Az anya rákeni a zsírt a kenyérre.
(d) Az anya megkeni/bekeni a kenyeret (a) zsírral.
- (2) mázsol, fröcsköl, spriccel, permetez, öntöz, locsol, hint, töm, tölt

A mozgásfolyamatot és annak módját jelölő igéből haladó vagy helyzetváltoztató mozgást jelölő ige lesz egy direkcionális vonzat megjelenésével

(3) (a) A gyerekek úszik.

(b) A gyerekek a barlangba úszik.

(4) fut, szalad, rohan, teker 'gyorsan kerékpározik', gurul, siklik, kúszik, csúszik, mászik, tipeg, totyog, csoszog, támolyog, tántorog, dülöngél, imbolyog, hajladozik, biceg, sántikál, toporog, táncol, forog, pörög, pattog, ugrál, ugrik, szökdécsel, szökdel, szökken, evez, folyik, ömlik, hömpölyög, himbálózik, ring, billeg, lebeg, hull(ik), repül

A vmilyen helyzetben levést jelölő igéből haladó vagy helyzetváltoztató mozgást jelölő ige lesz egy direkcionális vonzat megjelenésével

(5) (a) Péter áll.

(b) Péter a szőnyegre áll.

(6) ül, fekszik, hever, támaszkodik, hajol, könyököl, térdel, guggol

A hangadást jelölő ige felvehet direkcionális vonzatot 'helyváltoztató mozgás' jelentésben

(7) (a) A fiú csattog a papucsával.

(b) A fiú a szobába csattog a papucsával.

(8) csörömpöl, cuppog, nyikorog, csikorog, dübörög, berreg, pöfög, zakatol, zümmög, süvít, zúg

- Különböző direkt forrásosztályok alapján pozitív plauzibilitási értékű kijelentések fogalmazhatók meg (1)–(8) jól formáltságáról → adatok
- Ha valamely plauzibilis kijelentések implauzibilisekké válnának (akár egy egész csoport esetében egy bizonyos forrásosztály alapján, pl. hiányzik az értelmező szótárból), ez nem tenné impluzibilissé azt a következtetést, hogy léteznek a fentebbi szintaktikai alternációs osztályok → a fentebbi adatok megbízhatóak

A lexikai szabályokat feltételező megközelítés

(9) Ha a bemeneten megjelenő ige szemantikai reprezentációja magában foglalja, hogy 'X azt okozza, hogy Y Z-be/Z-re mozogjon', akkor a szabály ezt egy újabb ige olyan ábrázolásává alakítja, hogy 'X azt okozza, hogy Z állapota (meg)változik Y-nak Z-be/Z-re való mozgatása révén'.

Indukcióval nyert plauzibilis konklúzió

Plauzibilis, hogy (9).

Plauzibilis, hogy a *ken* *Y-t Z-re* szemantikai reprezentációja: ‘azt okozza, hogy *Y* *Z-re* mozogjon’.

Plauzibilis, hogy van ‘azt okozza, hogy *Z* állapota változik *Y-nak Z-re* való mozgásával’ szemantikai reprezentációjú *keni Z-t Y-nal*.

P-kontextus bővítése I.

(10) Az anya vizet önt a virágra.

Plauzibilis, hogy (9).

Plauzibilis, hogy az *önt* *Y-t Z-re* szemantikai reprezentációja: ‘azt okozza, hogy *Y Z-re* mozogjon’.

Plauzibilis, hogy van ‘azt okozza, hogy *Z* állapota változik *Y-nak Z-re* való mozgatásával’ szemantikai reprezentációjú *önti Z-t Y-nal*.

P-kontextus bővítése II.

(11) *Az anya vízzel önti a virágot.

P-inkonzisztencia

A módosított p-kontextus

A (9)-et szűk(ebb) szemantikai osztályokra kell megfogalmazni.

A módosított p-kontextus bővítése

- (12) (a) Az apa (véletlenül) kávéét lötytyent az asztalterítőre.
- (b) *Az apa (véletlenül) kávéval lötytyenti az asztalterítőt.

Inkonzisztencia II.

A (12) olyan (plauzibilis) kivétel, amely ellentmondásban áll a szűk szemantikai osztályokkal módosított p-kontextussal (e kijelentés plauzibilitása is megmutatható lenne plauzibilis következtetések révén, ha az idő ezt engedné; direkt forrás: Bibok 2008)

Toleráljuk a kivételeket?

A p-kontextus bővítése (2. verzió): a konstrukciós megközelítés

„Tehát ha egy ige szemantikai struktúrájában lévő résztvevői szerepek két konstrukció argumentumszerkezetével is kompatibilisek, akkor az ige megjelenhet szintaktikailag alternáló szerkezetekben.”
(Bibok 2008: 22)

Egy-egy konstrukcióra vonatkozhatnak általános szemantikai megszorítások, amelyek azonban érzékenyek a kontextuális információkra és a világtudásra. Ha tipikusan az állapotváltozást okozó cselekvés előre jelezhető mellékes mozgással jár együtt, akkor ezt a mozgást specifikálhatjuk a direkciónálissal (az „okozott mozgás” konstrukcióban). Például: a szalámi szeletelésekor a levágott szalámi tipikus esetben a szeletelőgéptől lefelé hullik, vagy a sajtreszelés normálisan maga után vonja a sajtnak a reszelőtől való lefelé irányuló mozgását.

- (13)(a) Az eladó zsírpapírra szeleteli a szalámit.
- (b) Az anya a tésztára reszeli a sajtot.

A p-kontextus bővítése (2. verzió) I.

- 3) (a) A gyerek úszik.
- (b) A gyerek a barlangba úszik.

- (14) (a) A labda/fadarab úszik.
- (b) A labda/fadarab a barlangba úszik.

Az úszik első és egyetlen résztvevői szerepe (úszó) megkonstruálható szemantikailag akár mint téma és akár mint ágens, mind a haladó mozgásra utaló esetben, mind a haladó mozgásra nem, csak a mozgásmódra utaló esetben.

Mitől függ a kettős megkonstruálás
lehetősége?

Mik a látens háttérfeltevések?

A direkcionális is indokolható szemantikailag, ha egy mozgáseseményről van szó, amelyhez eleve hozzátartozik a mozgás iránya (l. *A gyerek úszik*), vagy pedig ha a hangadás mozgás kísérőjelensége (l. *A fiú csattog a papucsával*). A *Péter áll* esetében azonban nem tudunk valamiféle mozgásra hivatkozni, amely indokolhatná a direkcionálist (*Péter a szőnyegre áll*).

A megoldás az ágensi szerepre történő utalás lehetne. Ugyanis az ágens (önálló) cselekvésre való képessége magában foglalja a mozgás lehetőségét.

Vegyük azonban észre, hogy a konstrukciós nyelvtan szerint az ágens egy argumentumszerep, amely egy konstrukcióhoz kapcsolódik.

Így újból a kétféle (téma vagy ágens) argumentumszerepként való megkonstruálás problémájába ütközünk, amelyet korábban már az *úszik* résztvevői szerepe kapcsán jeleztünk.

A 3. verzió mellett szóló plauzibilis kijelentések:

- A (12b) kivétel mint erős evidencia
- Plauzibilisebb következtetések (téma-ágens)
- Egy jelentésséma a (3)–(8)-ra

A (12b) felfogható mint gyenge evidencia az alulspecifikált jelentésre

Kitekintés

- Bővebben I. Bibok 2008
- A rendelkezésekre álló források alapján beleértve a saját kútfőt plauzibilisnek tartom a bemutatott plauzibilis érvelési láncolatot
- Plauzibilis, hogy az utolsó dia tartalma:

Köszönöm a figyelmet!